

GAZIANTEP UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCESJournal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Cumhuriyet Düşüncesinin Felsefi Temeli Olarak Aristoteles'in *Politeia* Öğretisi*Aristotle's Doctrine of Politeia As the Basis of Republican Thought*Erman KAR^{a*}^a Öğretim Görevlisi Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Felsefe Bölümü, Çankırı / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-6013-7805

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 30 Ağustos 2023

Kabul tarihi: 22 Eylül 2023

Anahtar Kelimeler:

Aristoteles,
Politeia,
Cumhuriyetçilik,
Yurttaşlık,
Siyaset Felsefesi.

ÖZ

Sivil Cumhuriyet düşüncesinin felsefi temelleri Aristoteles'in *Politika* adlı eserinde tartıştığı ideal yönetim biçimi hangisidir sorusuna kadar götürülebilir. Aristoteles'e göre monarşi, aristokrasi veya siyasal yönetim olarak adlandırılan *politeia* ideal rejimlerden birisi olarak işaret edilir. *Politeia*; anayasa, yasa ya da siyasi yönetim olarak tanımlanan, temelinde halk, yurttaş ve devlet bütünlüğü gibi ilkeleri barındıran kavramdır. Bu sebeple hem Roma siyaset felsefesi hem de modern siyaset öğretiminde önemli bir yeri olan cumhuriyet düşüncesinin temelleri Aristoteles'e kadar gitmektedir. Özellikle Aristoteles tarafından ortaya atılmış olan insanın sosyal bir varlık olduğuna dair iddia, cumhuriyet düşüncesinin doğmasına sebep olmuştur. Halkın kendi koyduğu yasalara tabi olarak yurttaşlık sıfatına ulaşmasını öngören cumhuriyetçi düşünce, kişisel çıkar ve arzuların bir kenara bırakılmasını ve bütün halkın refahını sağlayacak reformu tesis etmeyi gerektirmektedir. Aristoteles, *Politika* adlı yapıtında ideal yönetimin vazifesi olarak eşitlikçi bir ekonominin ve tüm halkın yurttaş vasfında eğitim sisteminden eşit şekilde yararlanmasının gerekliliği üzerinde durur. Bu vurgu hem modern hem de tarihsel anlamda cumhuriyet düşüncesinin felsefi temelleri olarak kabul edilir. Bu çalışma, cumhuriyet düşüncesinin felsefi bir temeli olarak ifade edilen *politeia* kavramını Aristotelesçi siyaset felsefesi doğrultusunda ele almayı amaçlamaktadır. Bu sistematik meseleyi değerlendirmek amacıyla ilk olarak siyaset felsefesinin en önemli problemlerinden birisi olan ideal yönetim biçiminin, ideal rejimin hangisi olması gerektiği sorusu, Aristoteles'in *politika* öğretisi ile analiz edilecektir. İkinci olarak Aristoteles öğretisinde şehir devleti, yurttaş ve anayasal hak kavramları ekseninde ideal bir yönetim biçimi olarak işaret edilen *politeia* ya da siyasal yönetim, cumhuriyet düşüncesinin felsefi temeli olması bakımından irdelenecektir.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: August 30, 2023

Accepted: September 22, 2023

Keywords:

Aristotle,
Politeia,
Republicanism,
Citizenship,
Political Philosophy.

ABSTRACT

The philosophical foundations of the idea of the republic can be taken as far as the discussion of the ideal form of government that Aristotle discussed in his work, *Politics*. According to Aristotle: monarchy, aristocracy or *politeia*, can be pointed out as one of the ideal regimes. *Politeia* is a concept that is defined as the constitution, law or political administration, which includes principles such as the integrity of the people, citizens and the state. For this reason, the foundations of republican thought, which has an important place in both Roman political philosophy and modern political doctrine, go back to Aristotle. Especially the claim that human being is a social being, which was put forward by Aristotle, led to the emergence of the idea of a republic. The republican idea, which envisages that the people attain the title of citizenship subject to the laws they have set, requires putting aside personal interests and desires and providing the reform that will ensure the welfare of the whole people. In his work titled *Politics* in Aristotle, he emphasizes an egalitarian economy as the duty of ideal government and the necessity of all people to benefit from the education system as citizens equally. This emphasis is accepted as the philosophical foundations of republican thought in both modern and historical sense. This study aims to deal with the concept of *politeia*, which is expressed as a philosophical basis of republican thought, in line with Aristotelian political philosophy. In order to evaluate this systematic issue, first of all, the question of which ideal regime, which is considered as one of the most important problems of political philosophy, should be, will be evaluated through Aristotle's political doctrine. Secondly, *politeia* or political administration, which is pointed out as an ideal form of government in the axis of the concepts of city-state, citizen and constitutional rights in Aristotle's teaching, will be examined in terms of being the philosophical basis of the idea of the republic.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: ermankar@karatekin.edu.tr

EXTENDED ABSTRACT

The political control of the people subject to the laws determined by themselves and the definition of the republican doctrine as a citizen-centered form of government should be addressed through the question of what the ideal form of government should be. This question was analyzed in depth by Aristotle in his *Politics*. According to him, one of the three forms of government called monarchy, aristocracy or political management (*politeia*) should be specified as the most ideal form of government. *Politeia* also means constitutional government or constitution and is defined as a form of government that focuses on the welfare of the people regardless of and independent of individual interests or the wishes of a particular minority. In this respect, this form of government is considered as the basis of the idea of republicanism in political philosophy. Additionally, Aristotle's political philosophy aims not only to live as a living being or a biological creature, but also, they need to live well. In this respect, it is not sufficient to be a member of a family or a small community to achieve this target. Because small communities are not considered sufficient for the realization of a life form that is good for human beings. All realize the highest form of the good life, which is the necessity of being human, only in a political community, that is, in the state. The state is responsible for ensuring that its citizens achieve the best moral lifestyle. It is the primary duty of the state to educate people in a way that makes them virtuous and happy. In this respect, determining which is the ideal form of government firstly goes through questioning what the essence of the state is and examining its quality.

Although *politeia* is used together with the republic as the ideal form of government in some sources, it means constitutional government or political administration. According to Aristotle, this form of government is defined as a mixture of oligarchy and democracy. Because the ideal form of government should protect everyone's rights. Defending and protecting the rights of the people and a selected group, and therefore protecting the interests of the poor as well as the rich, is only possible with such a form of government. In this respect, *politeia* is both referred to as the state, political organization and used to describe a particular form of government. One of the main reasons why the political administration is shown as the ideal form of administration in terms of Aristotle is that it is suitable for the common interests and welfare of everyone. However, it would not be wrong to say that this form of government is close to partial democracy. Aristotle finds it more reasonable to include the ordinary majority in the administration rather than the virtuous few having a say in the administration. The problem of the ideal form of government is one of the most critical issues of political philosophy. This problem, which can be taken as far as Plato and Aristotle, is basically based on the possibility of the ideal form of government. In his work called *Politics*, which he presented as a historical review, Aristotle first gives the definition and principles of the Ancient Greek states, and then begins the analysis of which one would be ideal. The analysis in question was made in parallel with Aristotle's moral teaching and Aristotle concluded that the ideal state administration is *politeia*, that is, political administration. The concept of *politeia*, translated into Turkish as political administration, is accepted as the philosophical basis of the republican doctrine. Especially the claim that human being is a social being, put forward by Aristotle, gave rise to the idea of a republic. The idea of the republic, which envisages that the people acquire the title of citizenship with the laws they have made, requires that personal interests and desires be set aside and reform that will ensure the welfare of the whole people. Aristotle, in his work, emphasizes that an egalitarian economy is the duty of the ideal state and that all people should benefit from the education system equally as citizens. This emphasis is accepted as the philosophical foundations of republican thought in both modern and historical sense.

This study aims to deal with the concept of *politeia*, which is expressed as the philosophical basis of republican thought, in line with Aristotelian political philosophy. In order to evaluate this systematic issue, first of all, the question of how the ideal regime should be, which is accepted as one of the most important problems of political philosophy, will be evaluated through the problem of ideal management style, which is Aristotle's political doctrine. Secondly, *politeia* or political administration, which is shown as an ideal form of government in the axis of the concepts of city-state, citizen and constitutional rights in Aristotle's teaching, will be examined in terms of being the philosophical basis of the republican thought.

Giriş

Siyaset felsefesi, felsefenin pratik disiplini olarak tanımlanır. Varlık ve bilginin neliğine dair sorular soran ve onları olduğu gibi inceleyen teorik disiplinlerden farklı olarak siyaset felsefesi *olması gerekene* dair sorular sorar. Var olan yönetim biçimlerinin insan hayatı için önemi ve bu yönetim biçiminin nasıl geliştirilmesi gerektiğine dair sorgulamalarda bulunulur. Siyaset felsefesi insanı ilk aşamada ilgilendiren problemlere yanıt arar ve bunu bir arada yaşamak için neyin gerekli olduğu sorusu ekseninde yapar. Bununla birlikte siyaset felsefesinin temel sorularından birisi de ideal yönetim biçiminin hangisi olduğudur. Klasik siyaset felsefesinin en önemli düşünürleri Platon ve Aristoteles söz konusu soruyu analiz ederek siyaset öğretilerini temellendirirler. Özellikle, insanın doğası gereği sosyal ve siyasal bir varlık olduğu öğretisi Aristoteles tarafından ifade edilir. Dolayısıyla cumhuriyetçilik düşüncesinin temelleri, insanın politik bir varlık olarak tanımlanması bakımından genelde antik Yunan düşüncesine, özelde ise Aristotelesçi siyaset felsefesine kadar götürülebilir.

Bununla birlikte çağdaş siyaset felsefesinin problemlerinden birisi de demokrasiyi ve halk egemenliğini öncelikli gören yönetim biçimlerinin temellerini ortaya çıkarmaktır. Söz konusu probleme geçerli bir yanıt bulma arayışı ve çoğunluğun yönetimde söz sahibi olmasının getirdiği sorunları çözme girişimi siyaset felsefesi tarihine yönelme ihtiyacı doğurmuştur. Bu sebeple cumhuriyetçi yönetim biçimi gibi çoğulcu ve halkçı bir siyaset rejiminin nasıl formüle edileceği ve nasıl daha iyi bir hâle, olması gereken forma ulaşacağı konusunda etik ve hukuk üzerine çalışmaların önemi artmıştır. Söz konusu ilgi çağdaş siyaset felsefecilerinin, klasik siyaset felsefesine Aristotelesçi ve Platoncu çalışmalara yönelmesinin sebebidir. Çünkü, özellikle Aristotelesçi siyaset anlayışı tüm yurttaşların toplumsal imkânlardan eşit derecede yararlandığı ve toplumsal normlar oluşurken söz sahibi olduğu bir sistem üzerine kurulur (Özkan, 2020, s. 138). Aristoteles'in ideal rejim olarak işaret ettiği yönetim sisteminin (*politeia*) temel amacı; iyi bir insanın (ahlaki anlamda iyi yaşamı kendisine erek, amaç edinmiş insan) yaşam koşullarını en iyi şekilde sağlayacak toplumsal düzeni kurmaktır. Çünkü politik toplumun amacı onu meydana getiren insanların ortak çıkarını sağlamaktır (Arslan, 2022, s. 286).

Halkın kendi belirlediği yasalara tabii olarak yönetilmesi ve cumhuriyet öğretisinin yurttaş merkezli bir yönetim biçimi olarak tanımlanması, ideal yönetim biçimi hangisi olmalıdır sorusu üzerinden ele alınmalıdır. Söz konusu soru Aristoteles tarafından *Politika* adlı eserinde derinlemesine analiz edilir. Filozofa göre monarşi, aristokrasi veya siyasal yönetim (*politeia*) olarak adlandırılan üç yönetim biçiminden birisi en ideal yönetim biçimi olarak işaret edilmelidir. *Politeia*, anayasal yönetim veya anayasa anlamına da gelmektedir ve bireysel çıkarlardan veya belli bir azınlığın isteklerinden ayrı ve bağımsız bir şekilde halkın kendi refahı üzerine odaklanan yönetim biçimi olarak tanımlanır. Bu bakımdan bu yönetim biçimi siyaset felsefesinde cumhuriyetçilik düşüncesinin temeli olarak değerlendirilir.

Klasik tanımı gereğince Cumhuriyet halkın kendi kendisini yönetmesi anlamına gelen, halk ve yönetim kavramlarından hareketle halkın yönetime dahil olmasını temele alan yönetim biçimidir. O hâlde halk, yurttaş, yurt, özgürlük ve eşitlik kavramlarının temelinde olduğu yönetim biçimi cumhuriyet ve bu yönetim biçiminin esas alınarak toplum yönetiminin idare edilmesi durumu cumhuriyetçilik olarak tanımlanır. Bu yönetim biçimine göre en üst erk, güç veya meşruiyet o toplumu oluşturan halka, yurttaşına aittir. Elbette siyaset tarihi boyunca cumhuriyet tanımına farklı kavramların dahil edilmesi ve bu durumun farklı toplumsal koşullar ile gerçekleşmesi bugünkü cumhuriyet anlayışını oluşturmuştur. Örneğin Antik Yunan medeniyetlerinde halkın yönetime dahil olması demokrasi üzerinden ifade edilirken, 17. ve 18. yüzyıllarda yasa kavramı ile birlikte hak, eşitlik ve özgürlük kavramları cumhuriyetçilik anlayışını oluşturur (Timuçin, 2023, s. 14).

Aristoteles'in *politeia* öğretisinin cumhuriyet düşüncesinin temeli olarak analiz edilmesinin nedenleri şöyle ifade edilebilir. Öncelikle Aristoteles, insan doğasına en uygun olabilecek, insan mutluluğunu en kesin şekilde tesis edebilecek olan yönetim sisteminin peşine düşer. İdeal olabilecek yönetim sistemleri de birbirlerinden söz konusu ereğe yakın olma derecesine göre farklılık gösterirler. Örneğin, monarşi tek bir kişinin ortak iyiyi amaçlaması, aristokrasi birden fazla entelektüel kişinin ortak iyiyi amaçlaması, *politeia* ise bütün yurttaşların kendi ortak iyilerini amaçlaması olarak tanımlanır. Dolayısıyla Aristoteles'in *politeia* kavramı yasaların üstünlüğü, liyakate dayalı dağıtıcı adalet ve yurttaşların yönetimde pay sahibi olması ile olan ilişkisi bakımından diğer yönetim biçimlerinden ayrılır. Bundan dolayı bu durum onun siyaset felsefesinin cumhuriyetçilik düşüncesinin temelleri olması bakımından takdire şayan taraflarından birisidir (Mayhew, 1997, s. 14). İkinci olarak halkın yönetimde söz sahibi olması halkın yine kendi yöneticisini belirlemesi anlamına geleceğinden diğer rejim türleri ile *politeia* arasında yönetici kimliği üzerinden de bir farklılık söz konusu olacaktır. Bu farklılık da cumhuriyetçi öğretinin felsefi ilk temellerinin *politeia*'da aranma gerekçesi olarak işaret eder. Monarşi ve *politeia* arasındaki farkı her ikisinin de yöneticisi üzerinden veren Aristoteles şöyle der "Hem kral hem siyasal yönetici aynı siyaset bilimi veya sanatına vakıftır ve yönetimleri bu sanata-bilime dayandırılır. Ancak kral sadece yönetici konumunda kalıp, yönetilen konumuna hiç geçmez iken; siyasal yönetici sırayla yöneten ve yönetilen konumlarında bulunur" (Aristoteles, 2010, s. 16). Kısacası Aristoteles'e göre siyasal yönetimin yöneticisi olma durumuna erişen bir kişi hem iyi bir insan hem gerçek anlamda siyasal yönetici hem de doğru bir rejimde iyi bir yurttaş olabilen kişidir. Siyasal yönetimin uyguladığı rejimde yönetilenler eşit ve hür yurttaşlar olup sırasıyla yönetip yönetilmelidir. Aristoteles'in Batı siyasal tarihinde cumhuriyetçi olarak anılmasının temelinde söz konusu yönetici tanımlaması da mevcuttur (Orhan, 2015, s. 635).

Son olarak *politeia*'nın cumhuriyet düşüncesinin felsefi temeli olarak ifade edilmesinin bir diğer önemli nedeni ise ortaklık tanımlaması üzerinden verilen eşitlikçi ve özgürlükçü vurgudur. Toplumda var olan bütün yurttaşların erişebilir olduğu yani kimsenin dışarıda bırakılmadığı, herkese ait olan eğitimsel ve ekonomik ortaklık; *politik ortaklık* olarak ifade edilir. Cumhuriyet düşüncesi de eşit ve hür yurttaşlık çerçevesinde oluşur. Bu çalışmada ilk olarak siyaset felsefesinin en önemli problemlerinden birisi olarak ele alınan ideal yönetim biçiminin, ideal rejimin hangisi olması gerektiği sorusu, Aristoteles'in politika öğretisi üzerinden değerlendirilecektir. İkinci olarak Aristoteles öğretisinde şehir devleti, yurttaş ve anayasal hak kavramları ekseninde ideal bir yönetim biçimi olarak işaret edilen *politeia* ya da siyasal yönetimin, cumhuriyet düşüncesinin felsefi temeli olması bakımından irdelenecektir.

Aristoteles'in Siyaset Felsefesi

Politika felsefesinin en önemli problemleri üç ayrı başlık altında sınıflandırılabilir. İlk problem ideal devlet düzeninin mümkün olup olmadığı problemidir. Tarihsel olarak Sofistlere kadar götürülebilen bu tartışmada siyasi düzenin insan doğasına uygun olup olmadığı idealize edilmiş bir politik düzenin olup olmayacağı sorusu üzerinden irdelenir. Bununla birlikte özellikle modern siyaset düşüncesinde eşitlik ve özgürlük gibi kavramların temele alınarak ideal devlet düzeninin mümkün olduğu görüşü kabul görmeye başlamıştır. İkinci problem ise ideal düzenin mümkün olduğu ön kabulüne dayanarak politik düzenin temeli üzerinden tartışılan doğa durumundan toplum sözleşmesine nasıl geçilmiştir sorusudur. Ve son olarak temel problem Aristotelesçi öğretinin de dahil olacağı ideal yönetim biçiminin hangisi olduğu sorusudur. Hem Aristoteles hem de Platon temelde ideal yönetim biçimi hangisi olmalıdır sorusu üzerinden siyaset öğretilerini oluştururlar. Bu soru aynı zamanda klasik siyaset felsefesini modern siyaset felsefesinden ayıran bir sorudur.

Örneğin, modern siyaset filozofları Thomas Hobbes (2020) ve J.J. Rousseau'ya göre (1990) insanın doğal durumdan (uygarlık öncesi) toplum sözleşmesine (uygarlık durumu) geçişi belli aşamalardan, yeni gereksinimlerden kısacası zorunluluktan meydana gelmiştir. Söz konusu zorunluluklar Hobbes'a göre (2020, s. 82) insanın vahşi doğanın şiddetinden kaçması adına uygarlığa sığınması yani daha mutlu bir yaşamı arzulaması sebebiyle olmuştur. Ancak Rousseau (1990, s. 146) bunun aksini iddia eder ve insanın mutlu olma sebebi olan doğa hâlindeki *doğal hakları*, eşitlik ve özgürlük gibi, garanti altına almak adına söz konusu sözleşmeye yöneldiğini iddia eder. Her iki modern siyaset öğretisinin de kesişim noktası doğa durumunun toplum, uygarlık ya da siyaset durumundan farklı ve bağımsız olduğudur. Oysa Aristotelesçi insan tanımlamasına göre insan doğası gereği siyasi, politik bir varlıktır. İnsanın doğar doğmaz bir aile içinde olması onun toplumla ilk tanışmasıdır. Aristoteles'e göre büyük bir hane (*oikos*) ile küçük bir *polis* arasında bir fark bulunmaz (Aristoteles, 2010, s. 9). Bir aile içinde olmak ve o ailenin bir bireyi olmak bir toplumun yurttaşı olmanın temelidir ve aile bireyi olmak toplum yurttaşı olmayı amaçlayan ve hedefleyen bir mahiyete sahiptir. Dolayısıyla yurttaşlık Aristotelesçi klasik siyaset felsefesinde doğal bir organizmanın parçası olmak ifadesi ile tanımlanırken, modern siyaset felsefesinde yurttaşlık vahşi, doğal, ilkel doğal durumdan farklı, toplum sözleşmesi imzalayan iradeye verilen isimdir.

Aristoteles'in siyaset öğretisi onun etik öğretilerinden ayrı ve bağımsız bir şekilde değerlendirilmez. Çünkü ona göre pratik disiplinler olarak hem politika hem de etik aynı amacın peşinde koşarlar. Bu amaç insan için iyi olan yaşamın gerçekleşmesidir. Ahlak felsefesinin temel sorusu bireysel açıdan iyinin ne olması gerektiğini sorgulamak ve gelip geçici olmayan mutluluğun nasıl mümkün olacağını analiz etmektir.¹ Bununla birlikte politikanın temel meselesi insanın iyi bir yurttaş olarak içinde bulunduğu toplumun en iyi, en ideal formunun hangisi olduğunun sorgulanmasıdır. Dolayısıyla her iki pratik disiplin de *iyi olanın*, ideal olması gerekenin ne olduğuna dair ortak bir sorgulama yürütür. Ancak bununla birlikte politika aynı amaç peşinde olsa dahi Aristoteles'e göre, etikten konusu gereği daha büyük önem arz eder; çünkü onun konusu toplum ve devlettir (Arslan, 2022, s. 277). İnsanı diğer canlılardan ayıran en temel özelliği onun rasyonel olmasıdır ancak bununla birlikte insanın sadece yaşamayı kendisine amaç edinmiş bir varlık olmaması da onu diğer canlılardan ayrı kılmaktadır. İnsan sadece canlı bir varlık olarak yaşamayı değil *iyi yaşamayı* da kendisine amaç edinmektedir. Bu bakımdan insanın sadece bir aile veya küçük bir topluluğun üyesi olması onun amacına erişmesi için yeterli değildir. Çünkü küçük topluluklar, insan için iyi olan yaşam formunu gerçekleştirmede yeterli görülmezler. İnsan, insan olması bakımından zaruri olan en yüksek iyi yaşam formunu ancak siyasal bir toplulukta yani devlette gerçekleştirir. Devlet yurttaşların ahlaksal anlamda en iyi yaşam formuna ulaşmasından sorumludur. İnsanları erdemli ve mutlu kılmak için onları eğitmesi devletin en birincil vazifesidir (Arslan, 2022, s. 280). Bu bakımdan ideal yönetim biçiminin hangisi olduğunu belirlemek öncelikle devletin özünün ne olduğunun sorgulanmasından, onun mahiyetinin incelenmesinden geçer.

¹ Aristoteles *Nikomakhos 'a Etik* yapıtının giriş bölümünü iyi kavramının tanımı ile açar. Ona göre iyi; her sanat ve araştırmanın aynı zamanda her eylem ve tercihin arzuladığı şey olarak ifade edilir (Aristoteles, 2009 , s. 9). Esas mesele insan için iyi olanın ne olduğunun sorgulanmasıdır. Aristoteles'e göre her insanın arzuladığı, bireysel olarak yaşamı için iyi olan şey *eudaimonia*'dır. Dilimize mutluluk olarak çevrilen kavram gelip geçici hazdan ayrı ve bağımsız olarak, kalıcı olan entelektüel bir temaşa olarak insanın arzuladığı peşinde olduğu yaşam olarak ifade edilir. Aristoteles şöyle ifade ediyor: "Adı konusunda pek çok kişi anlaşıyor hem sıradan kişiler hem seçkin kişiler ona mutluluk diyorlar, iyi yaşamayı ve iyi olmayı mutlu olmakla bir tutuyorlar" (Aristoteles, 2009 , s. 11).

Aristoteles'e göre bir şeyi tanımlamak onun özünün sorgulanmasıyla gerçekleşir. Doğada var olan her şeyin mahiyeti ve tanımı onun nelikliğini sorgulamak ve özünü irdelemek ile mümkündür. Aynı şey devlet, yurttaş ve ideal rejim meselesinde de söz konusu olacaktır. Örneğin, doğada var olan her şeyin özünü anlamak ve onun mahiyetine ulaşabilmek için onun ereğinin, nihai amacının ne olduğu sorusuna bir yanıt arandığı gibi, doğal bir olgu olarak aynı soru devlet için de sorulur. Devletin ereği ise bellidir, bu erek iyi yaşamı yurttaşlarına tesis edebilmektir (Arslan, 2022, s. 286). Aristoteles'e göre devletin görevi olarak ifade edilen iyi yaşam her ne kadar oldukça soyut bir kavram gibi görünse de devletin herkesin ortak çıkarını meydana getiren bir ilke ve kurallar bütünü altında oluşturulması ve bu kurallar bütünüünün normlar ve yazılı kanunlar üzerinden oluşturulması iyi yaşam ereğinin mahiyetini daha somut bir boyuta ulaştırır.

İdeal yönetim biçimi, ideal yaşamı ya da iyi yaşamı mümkün olduğunca herkes için sağlayabilen yönetim biçimidir. O hâlde toplumun ortak refahını göz önünde bulunduran ve insanların ortak çıkarına ve menfaatine uygun olan yönetim, yönetici ya da yasa iyi yasadır, iyi yönetimdir. Buna aykırı olan veya bütün bu ereksel düzene uymayan yönetim şekli ise kötüdür ya da Aristoteles tarafından *sapmış yönetim biçimi* olarak ifade edilir. Bu ifadenin en önemli sebebi kötü yönetim biçimlerinin amacına, nihai ereğine uygun olmamasından dolayı amacından sapmış yönetim şekilleri olarak değerlendirilmeleridir. Bu sebeple iyi bir devlet ancak tüm yurttaşların ya da üyelerin ortak iyiliğini ve mutluluğunu sağladığı ölçüde iyi bir devlet olarak tanımlanacaktır. Böylece insanın sosyal bir varlık olması hem diğerleriyle bir arada yaşama arzusu ile hem de iyi bir yaşama sahip olabilmek için doğal bir oluşum olarak içinde bulunduğu devletin kendi ereğine uygun bir şekilde yurttaşlara iyi bir yaşam sunması ile özetlenir. O hâlde devlet sadece yaşamı organize eden bir düzen değildir, eğer öyle olsaydı köleler veya hayvanlar da birer topluluk kurabilirlerdi (Poddighe, 2022, s. 289). Bu sebeple devletin amacı yaşamı *iyi* organize etmektir. Aristotelesçi siyaset öğretisi bu temel üzerinden oluşmaktadır ve ideal yönetim biçiminin hangisi olduğu problemi bu ölçütte değerlendirilmelidir.

Aristoteles'e göre her topluluk doğaldır, buna aile, köy ve şehir devletlerinin her biri dahildir. Her bir topluluk biçimi kendi iyisini amaçlar ve kendi nihai hedefine doğru ilerler. Aristoteles tarafından devletlerin veya toplulukların doğal bir organizma olarak değerlendirmesi de onların belli bir ereğe doğru ilerlediği fikriyle ilişkilidir. Çünkü her devlet temelde zaten iyi bir amaçla kurulmuştur. Tıpkı her insanın kendi eylemlerinde iyi saydıkları şeyi elde etmeye çalışması gibi, topluluklar ve devletler de en iyi olana ulaşmayı kendilerine amaç edinirler (Aristoteles, 2010, s. 7). Örneğin aile topluluğu doğal bir oluşum olması açısından daha iyi bir topluluğa köy ve şehir devletlerine doğru hareket eden, onu kendi aktüel formu olarak gören bir doğaya sahiptir.² Bu sebeple içinden çıktığı daha eski topluluklar -aile ve köy gibi- nasıl doğalsa şehir devleti de öylece yetkinlikle doğaldır (Aristoteles, 2010, s. 9).

² Aristoteles varlığın oluş biçimlerini ele aldığı *Metafizik* yapıtında potansiyel olarak var olmak ve aktüel olarak var olmak ayrımında bulunur. Bir şeyin işlevi ya da amacı *energeia*- aktüellik ya da edimsellik olarak tanımlanırken, onun imkân hâlindeki, tamamlanmamışlık durumu potansiyellik ya da *dunamis* olarak ifade edilir (Aristoteles, 1996, s. 405). Örneğin bir tuğla yığını potansiyel olarak evdir, onun aktüel formu ev olarak inşa edilmesiyle mümkündür. Etik ya da politika söz konusu olduğunda ise var olan her şey gibi toplum ve bireyde kendi edimine, işlevine dair potansiyellik ya da imkân taşır. *Politika* boyunca Aristoteles, ideal olanın, insanın ve toplumun amacı olarak ifade edilebilecek aktüel anlamda, bütün imkânların gerçekleşme imkânını veren yönetim biçiminin incelemesinde bulunur.

Şehir devletleri de bireysel olarak insan için böylesi bir amacı temsil eder. İnsan bu topluluklarda yaşamayı kendisine ilke edinir. Bu yaklaşım ile birlikte modern siyaset felsefesinin en önemli problemlerinden birisi olan doğa durumu-toplum sözleşmesi ayrımına Aristotelesçi yaklaşım üzerinden bir itiraz gelmiş olur. Aristoteles'e göre insan doğa gereği bir topluluk içerisinde dünyaya gelir. Aile denilen bu topluluk insanın içinde bulunmayı seçmediği ancak doğası gereği arzuladığı topluluk içinde yaşamın doğal sonucudur. Dolayısıyla toplum sözleşmecisi modern siyaset filozofları, Thomas Hobbes ve J.J. Rousseau'nun söylediği gibi insan yalın-yalnız veya vahşi bir doğaya sahip olmak yerine doğal bir kurum ya da topluluk olarak tanımlanan ailenin içerisinde dünyaya gelir. Aile daha büyük toplulukları kendi ereği olarak görür ve şehir devletleri hem küçük ve ilk topluluk olarak ailenin amacı hem de erişmeyi ilke edindiği ereği olarak tanımlanır. Dolayısıyla şehir devletleri aile topluluğunun yetkinleşme sürecinin tamamlanmış hâli olması bakımından doğal sürecin bir parçası olarak tanımlanır.

Devletin doğanın bir parçası olarak ele alınması ve değerlendirilmesi Aristotelesçi insan tanımlamasına da paralel bir bakıştır. Çünkü insan doğası gereği toplum içinde var olmasından dolayı siyasal bir hayvandır, *zoon politikon*'dur (Aristoteles, 2010, s. 9). İnsanın siyasal bir hayvan olarak tanımlanması onun günümüzdeki anlamıyla politikayla uğraşan, siyaset yapan ya da siyasetin içinde olan profiline karşılık gelmez. Aristoteles'e göre insan doğası gereği bir şehir devletinde belli normlar bütünlüğünün oluşturduğu bir topluluk içerisinde yaşamayı arzular. Nihayetinde insan bir devlete bağlı olmadığı ya da devletin organik bir parçası olmak istemediği bir durumda ya tanrıdır ya da rasyonel olmayan bir hayvandır. Onu insan yapan ya da insan tanımına uygun yapan şey doğası gereği bilmek isteyen, sorgulayan, bilgiyi arzulayan bir varlık olmasıyla birlikte politik bir varlık olmasıdır. İnsan *polisi* olan, *polise* sahip olan ve bunu arzulayan bir varlıktır. Aristoteles'e göre (2010, s. 10) insan arının ya da topluluk içinde yaşayan (sürü hâlinde) başka herhangi bir hayvanın olmadığı anlamda siyasal bir hayvandır. Bu sebeple, devlet dediğimiz birliğe katılma yeteneği bulunmayan herhangi bir varlık, örneğin sessiz bir hayvan ya da yetkinlikle kendi kendine yeten ve devlete hiç gereksinmesi olmayan bir varlık (örneğin bir tanrı) devletin bir parçası değildir. İnsan ne hayvan kadar kısıtlı ya da sınırlıdır ne de tanrı kadar güçlüdür. Dolayısıyla doğası gereği diğerleriyle bir arada yaşamak ister.

Öyleyse, işin başından şu kabul edilsin: Her insan, manevî ve zihnî iyilikten pay aldığı ve bunlara dayanan hareketleri yaptığı ölçüde mutlu olur. Tanrı'nın kendisi bunun doğruluğunun bir kanıtıdır. Tanrı, dışsal şeylerden ötürü değil, kendi içinden ve kendi doğası gereğince olduğundan ötürü, kutsal ve mutludur. Ve aynı nedenle iyi bahtlılık mutluluktan başka bir şey olmak gerekir; çünkü zihnin dışındaki şeylerin edinilmesi ya olayların akışının ya da bahtın bir sonucudur, fakat hiç kimse bahtın ya da iyi rastlantıların sonucu olarak dürüst yahut ahlâklı olmaz. Aynı şey, devlet için de eşit ölçüde geçerlidir: En iyi olan ve en iyi hareket eden şehir, mutlu şehirdir; iyi eylemlerde bulunmayanların mutlu olmaları olanaksızdır. (Aristoteles, 2010, s. 197).

Şehir devletinin ereksel bir sürecin ürünü olmasından dolayı doğanın da organik bir ürünü olduğu iddiasını temellendirdikten sonra Aristoteles *Politika* yapıtının üçüncü kitabını esas üzerinde durulması gereken soru üzerinden kurgular: İdeal devlet biçimi hangisi olmalıdır? *Polis* devletinin oluşumu insanın doğasının bir gereksinimi olarak doğal zorunluluktur. Peki insan doğası için en ideal denebilecek yönetim biçimi hangisi olmalıdır? Tıpkı Platon gibi Aristoteles de iyi rejim meselesinin peşindedir. Ancak aralarında önemli bir farklılık söz konusudur. Aristoteles politik olarak ideal olanın ne olacağı sorusunu doğaya yer açarak politikayı insan doğasını göz önünde bulundurarak tartışır. Tam da bu sebepten dolayı Aristoteles felsefesinde politika kendisine has bir gerçeklik olarak ele alınmak yerine insan doğasının bir amacı, bu doğanın ereksel bir uzantısı olarak değerlendirilir (Baştürk, 2021, s. 162). Aynı zamanda Platon'a göre devlette çokluk değil birlik önem arz ederken Aristoteles bu düşünceye karşı çıkararak doğru olanın ancak çokluktan yana olarak ve çokluğun refahını

gözeterek ortaya çıkabilecek bir anayasa saptamakla mümkün olduğunu söyler. “Platon için en iyi rejim, insan ve kent arasındaki ilişkinin hakikate uygunluğu ile ölçülür. Aristoteles için ise en iyi rejim tüm insanlar için ortak iyinin ifadesi olan politikanın diğer bir deyişle en genel düzeydeki ortaklık deneyiminin olabildiğince fazla sayıda insanın yine olabildiğince en ileri düzeydeki sorumluluk ve aktif katılımıyla tecrübe edilmesidir” (Baştürk, 2021, s. 191).

Aristoteles ideal rejimin hangisi olduğu sorusuna analogik bir akıl yürütme üzerinden yanıt verir. Bunu yaparken öncelikle *Politika* kitabı boyunca kendi yaşadığı dönemde var olan yönetim biçimlerini değerlendirir. Bu değerlendirme sonucunda ortak iyiliği amaçlayan yönetim biçiminin ideal olarak tanımlanması gerektiğini vurgular. Mutlak adalete uygun olan yönetim biçimleri *doğru ya da ideal olana en yakın olan yönetim biçimleridir*. Mutlak adalete uygun olmak bir yönetim biçimi için önemli bir kriter, yöneticiler içinse uyulması gereken önemli bir ölçüttür. Bu bakımdan bu ölçütten uzak olan, mutlak adalete uymayan ve ortak iyiliği hedeflemeyen yönetim biçimleri yanlış ya da sapmış yönetim biçimleri olarak isimlendirilir. Bu analogi bağlamında doğru anayasalar: monarşi, aristokrasi ve siyasal yönetim olarak adlandırılan *politeia*'dır. Sırasıyla her bir yönetim biçiminin ereksel nedeni, nihai amacı benzerlik gösterir ancak yönetim yöntemi ve yönetici sayıları bakımından farklılık mevcuttur. Ortak iyiliği amaçlayan tek bir kişinin yönetimi monarşi, azınlığın ortak iyiliği amaçladığı yönetim aristokrasi, bütün topluluğun iyiliği için yuttaşların her birinin uyguladığı yönetim biçimi *politeia* olarak adlandırılır. Her birinin ereksel nedenleri ortak olmasına rağmen içeriklerinden en ideal olan nihayetinde herkesin refahına en uygun olan yönetim biçimi olacaktır (Aristoteles, 2010, s. 80-81). Bu üç yönetim biçiminin nihai ereğe uymayan, amaca hizmet etmeyen yurttaşların refahını düşünmeyen hâlleri ise sapma yönetimler olarak adlandırılır bunlar sırasıyla; monarşinin kötü hâli tiranlık, aristokrasinin oligarşi ve siyasal yönetimin ise demokrasi olarak ifade edilir.

Kıscacası Aristoteles'in siyaset felsefesi temelde insanın rasyonel varlık olmasına ve doğal bir arzu olarak doğal bir oluşumun (toplumun ya da devletin), doğası gereği peşinde olmasına dayanır. Bu çerçevede onun öğretisi ideal rejimin insan doğasına uygunluğu kriteri üzerinden tartışılır. Aristoteles ideal yönetim biçimi için demokrasi ve oligarşinin ortasında olan olarak tanımladığı anayasal düzen ya da siyasal yönetim olarak tanımlanan *politeia*'yı işaret eder. Ancak *Politika* yapıtında bunun neden en ideal yönetim biçimi olarak tanımlanmasına sıra geldiğinde Aristoteles öncelikle *polis* ve *polites* yani yurttaş kavramlarının tanımlanması gerekliliğine vurgu yapar. Çünkü anayasanın ya da *politeia*'nın iki önemli etkeni onlardır ve *Politeia* devlet ve yurttaş arasındaki bağ olarak tanımlanır. Bu sebeple yurttaş ve şehir devleti ifadelerinin analizi önem arz etmektedir.

Politik Bir Varlık Olarak İnsan: Yurttaş

İnsan doğuştan toplumsal ya da siyasal bir varlıktır. Bu aynı zamanda insanın kendi başına yaşayamayacağı ya da tayin ettiği amaçlarını gerçekleştiremeyeceği anlamına da gelir. Tam da bu sebeple insan dünyaya gelir gelmez bir topluluk içinde olmak ve bulunmak zorundadır (Urhan, 2016, s. 213). Aynı zamanda Aristoteles için de devleti oluşturan temel insandır. İnsan tek başına yeterli olmadığı için devlet ile dolayısıyla aynı toplulukta bulunduğu diğer insanlarla zorunlu bir ortaklık kurar. Çünkü insan diğer canlılardan farklı olarak iyi ve kötüyü ayırt etme yetisine sahip olan rasyonel bir varlıktır, insan kendisi için iyi olanı arzular ve diğerleriyle doğası gereği bir arada yaşamayı ister (Acar, 2018, s. 2221). Topluluk içerisinde olan insan doğal ve biyolojik varoluşunun yanında yurttaş sorumluluğuna sahip bir varlıktır. Bu sebeple ideal rejimin *politeia* olarak işaret edilmesinin temelinde yurttaş kavramı önemlidir.

Yurttaş, Aristoteles tarafından demokratik hakları olan ve adil bir yaşam isteminde bulunan birey anlamında kullanılır (Aristoteles, 2020, s. 70). Bu tanımlama cumhuriyetçi

yönetim biçimlerinde de insanın rolü ve tanımı açısından önem arz eder. Cumhuriyetçi yönetim biçimlerinde yurttaşlık, ilkesel olarak siyasal bir topluluğun içinde bulunan bireylerin her birine verilen eşit hak ve yükümlülük olarak tanımlanmaktadır (Günör, 2023, s. 90). Bununla birlikte Aristoteles anayasanın topluluk içerisindeki bütün insanları örgütlemenin bir yolu olarak tanımlanması gerektiğinin altını çizer. Devletin doğası tıpkı bir doğal varlığın incelenmesi gibi incelenmelidir. Parçalardan oluşan herhangi bir bütün gibi devlet de parçalara odaklanarak çözümlenmelidir, bu sebeple ilk olarak devleti meydana getiren parçalardan biri olarak yurttaş incelenmelidir (Aristoteles, 2010, s. 70). Aristoteles'e göre bütün nasıl ki parçalardan meydana geliyorsa devlet de aynı şekilde yurttaşların toplamı olan bir bütün olarak tanımlanır. Dolayısıyla devletin iyi bir şekilde kavranabilmesi ve ilkelerinin doğru anlaşılması onu oluşturan parçaların neliğinin bilinmesinden geçer. Yurttaşın devleti meydana getiren parçalar olduğu ele alındığında yurttaş tanımını iyi bir yönetim şeklinin tanımlanması için önem arz eder (Urhan, 2016, s. 217).

Her ne kadar ideal yönetim biçimini saptamanın ancak yurttaş tanımlamakla mümkün olacağını söylese de Aristoteles *Politika* boyunca tek bir yurttaş tanımını verme konusunda güçlük çeker. Bunun sebebi farklı anayasalarda, farklı amaçlarla devleti oluşturma biçimlerinin var olması dolayısıyla birden fazla yurttaş tanımı yapılmasıdır. Örneğin gündelik amaçlar söz konusu olduğunda ana-babası yurttaş olanların yurttaş olarak tanımlanacağını belirtir (Aristoteles, 2010, s. 71). Buna ek olarak yargıda görev alan, yetkiye katkı sağlayabilen yani siyasal ve yönetsel görevler alabilen de yurttaş olarak tanımlanabilir. Hatta Aristoteles'e göre yurttaşın mahkemeye gidebilen ve dava açabilen olarak tanımlandığını da görmekteyiz (Aristoteles, 2010, s. 70). O hâlde Aristoteles için de yurttaşlık siyasal hayatta var olan ve bu yaşam içinde olmayı arzulayan, bu yaşamı erdem olarak gören kişiler için kullanılır. Aristoteles için bu arzu insanın doğası gereği sahip olduğu bir özelliğidir. Dolayısıyla en ideal yönetim biçimi insanın bu doğal hakkını en iyi şekilde koruma altına alabilen yönetim biçimi olmalıdır.

Devlet veya toplum, insanın doğasını gerçekleştirebileceği ve ulaşmayı amaçladığı en yüksek iyinin aktüel hâle gelebileceği yerdir. İnsanın potansiyellerini doğasına uygun bir şekilde icra edebileceği yer şehir devletleridir. Bu durum politik bir eğilim olarak bir devlette yaşamayı doğal kılan bir diğer sebeptir. İnsan doğası gereği bir kentte yaşamaya yatkın ve bir kenti deneyimleyecek kapasiteye sahiptir. *Polis*'te yaşamını sürdürmek insan için geliştirilmesi gereken bir potansiyeldir. Yunan kültüründe şehirler insanların bir araya geldikleri yerler olmakla birlikte insanı daha iyi bir insana dönüştürme sorumluluğuna sahip olan doğal oluşumlar olarak da tanımlanırlar (Baştürk, 2021, s. 164). *Polis* devletleri Aristoteles için tıpkı aile, kabile ve köy gibi küçük toplulukların oluşumuna benzer şekilde doğal bir sürecin sonucunda ortaya çıkmıştır. Hatta bu şehir devletleri kendinden önce gelen küçük toplulukların (aile, köy vb.) amacıdır ve onların doğası gereği erişmeye çalıştıkları yegâne erektir. Aristoteles şöyle der: "Biz herhangi bir şeyin yetkinleşme sürecinin tamamlanmış ürününe o şeyin doğası deriz. İnsan, ev, aile her şey o olmayı- kendi doğasına ulaşmayı amaçlar" (Aristoteles, 2010, s. 9). Kısacası Aristoteles'e göre bir şeyin doğası onun ilk ya da ilkel hâline karşılık gelmez. Onun son durumuna ereksel nedenine karşılık gelir.

Bu noktada üzerinde durulması gereken önemli bir nokta vardır. Devletin doğal bir oluşum olarak tanımlanması onun belli ilke ve kurallara ihtiyaç duymayacağı anlamına gelmez. Aksine onun doğal yapısı, doğada var olan diğer şeylerde olduğu gibi de ele alınabilir. Doğal bütün varlıkların belli bir ereği ve amacı olduğu göz önünde tutulduğunda devletin de böylesi bir oluşum olduğu düşünülebilir. Ancak yine de devletin ilkeleri ve kaideleri tanrısal bir buyruk gibi karşımızda hazır bulunamaz (Ricciardelli, 2020, s. 43). Tam da bu sebeple devletin de tıpkı yurttaşın olduğu gibi belli bazı sorumlulukları ve yetkileri olmalıdır. Aristoteles ideal rejimin hangisi olacağını irdelerken öncelikle yurttaş ve şehir devletleri arasındaki karşılıklı sorumluluk

ilkesini ele alır. Bu karşılıklı sorumluluk ve bağlılık Aristotelesçi *politeia*'yı dolayısıyla modern siyaset öğretisinde cumhuriyetçiliği işaret edecektir. Bunun temellerini irdelemeden önce ideal bir devlet düzeninin görevleri Aristotelesçi şehir devleti anlayışı üzerinden ele alınmalıdır.

Yöneticilerin en temel vazifesi toplum içerisinde yaşayan yurttaşların bu dünyada erdemli ve mutlu olmalarını başka bir deyişle iyi yaşamalarını sağlamak ya da onlar için en yüksek iyiyi gerçekleştirmektir. Bu sebepten dolayı devletin en temel görevi yurttaşlar arasında dağıtıcı adaleti sağlamaktır. Çünkü Aristoteles'in *Etik* öğretisinde de defalarca vurguladığı gibi adalet erdemle birlikte ele alınır ve adalet erdemli bir yaşamın temelidir ve bu durum göstermektedir ki ideal bir yönetim yurttaşları arasındaki ortaklığı sağlamalıdır (Aristoteles, 2009, s. 116). Bu ortaklık öncelikle eğitim ve ekonomik eşitlik ve ortaklık olarak işaret edilir. Örneğin oligarşi ve demokrasi ile yönetilen toplumlarda olmayan güçlü bir orta tabakanın varlığına olanak tanıyacak bir gelir dağılımı sağlamak devletin temel görevidir. Aynı şekilde yurttaşların erdemli ve mutlu birer birey olmalarını sağlayabilmek adına güçlü bir eğitim sistemi düzenlemek de yine devletin vazifesidir (Urhan, 2016, s. 214). O hâlde Aristotelesçi ideal yönetim biçiminin belirleyici iki temel kriteri ekonomik ve eğitimsel eşitliği sağlamaktır. Bu eşitlik ise orta sınıfın güçlenmesi ve desteklenmesiyle mümkün olacaktır.

Bütün bu noktalar hakkın da varılacak yargı, tek bir temel ilkeler dizisine dayanmaktadır. *Ahlâk* yapıtımızda Erdem'in bir Ortalama ve mutlu yaşamın özgür ve engelsiz ve erdeme uygun bir yaşam olduğunu söylediğimiz zaman, bunda haklı idiysek, en iyi yaşam da orta yol olmalı — kutuplar arasında, her iki uçakilerin de erişmelerine açık bir ortalama. Aynı ilke, şehirlerin ve devletlerin iyilik ya da kötülüklerine de uygulanabilir olmak gerekir. Çünkü bir şehrin anayasası, gerçekte yaşama biçimidir (Aristoteles, 2010, s. 127).

Aristoteles ne zengin azınlığın ne de yoksul çoğunluğun değil sadece ortak çıkarların gözetilmesiyle oluşabilecek bir orta tabakanın güçlü olduğu adaletin kendisiyle tecelli ettiği bir yönetim biçimi olarak *politeia*'nın oligarşi ve demokrasinin uzlaşımı sonucu ortaya çıkacağını söyler (Urhan, 2016, s. 211). Özellikle ikinci misyon, Aristoteles tarafından insanın kendi iyisini gerçekleştirmesi açısından *Etik* çalışmalarında da önemle üzerinde durduğu bir etkidir. İnsanın erdemli bir varlık olması ancak ve ancak iyi bir eğitimden geçmesiyle mümkündür. Aristoteles için mutlu bir yaşam sürmek ancak erdemli olmak ile mümkündür. Erdem ise karakter ve düşünce erdemleri olmak üzere iki ayrı başlık altında sınıflandırılır (Aristoteles, 2009, s. 43). Karakter erdemleri insanın yapa yapa, eylemde bulunarak edindiği erdemlerdir. Örneğin insan iyi ve adaletli davranışlar sergileyerek iyi ve adil bir insan olabilir. Ancak insanın mutlu olması tek başına karakter erdemleri ile mümkün değildir. Aynı zamanda düşünce erdemleri, insanın doğası gereği rasyonel bir varlık olması bakımından kazanılması gereken erdemlerdir. Örneğin rasyonel çıkarımlarda bulunmak ve akıl yürütmek gibi erdemler, eylemi gerektirmekle birlikte eğitimi de gerektirmektedir. Etik ve politik bir varlık olarak insanın mutlu ve iyi bir yaşam sürmesi hazza dayalı bir yaşam tarzından uzak durması ve aklını etkin bir şekilde kullanabilmesiyle mümkündür. Bu da ancak insanın içinde bulunduğu devlet yönetiminin misyonunu yerine getirmesi yani yurttaşlarını eğitmesiyle mümkündür. Ölçülü ve iyi bir yaşama sahip olmak ancak erdemli bir hayat yaşama imkânının insana sağlanması ile mümkün olacaktır. Bu durum aynı zamanda bireysel anlamda insanın nihai hedefi, ereğidir.

Aynı şekilde ideal devlet düzeni de insanın söz konusu iyi yaşama ulaşması için oluşturulmalı ve gerekli olan eğitim bu düzlemde verilmelidir. Aristoteles bütün bu ortaklığı ve eşitliği sağlayacak olan yönetim biçimi olarak *politeia*'yı işaret eder. Ancak yine de altı çizilmesi gereken önemli bir nokta vardır. İyi bir devletin ya da ideal yönetim biçiminin ortaya çıkabilmesi için devlete katılanlar arasında bazı farklılıklar olmalıdır. Yani orta sınıfın yönetime dahil olması ekonomik veya yasal anlamda doğrudan eşitlik olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü devlet birbirinden farklı olan parçalar arasında kurulan bir denge olmak durumundadır. Ekonomik ve politik eşitsizlik kaçınılmazdır ancak devletin yegâne görevi söz konusu eşitsizliği

mümkün olabildiğince dengelemektir (Urhan, 2016, s. 213). Aristoteles bu durumu şöyle özetler: “Demokrasilerde, orta sınıfları sayesinde, bu bakımdan oligarşilere oranla daha güvenli ve daha sürekli dirler; orta sınıf, demokrasilerde her zaman oligarşilerdekenden daha kalabalık ve siyasetçe daha önemlidir. Çünkü, bir orta sınıfın desteği olmadan mülksüz sınıf salt sayısal ağırlığına dayanarak basa geçince işler kötü gider ve çok geçmeden hüsrana uğrarlar.” (Aristoteles, 2010, s. 128).

İdeal Yönetim Biçimi Olarak Aristoteles’in *Politeia*’sı ve Cumhuriyetçilik

Politeia bazı kaynaklarda ideal yönetim biçimi olarak cumhuriyet ile bir arada kullanılsa da anayasal yönetim ya da siyasal yönetim anlamlarına gelmektedir (Günör, 2023, s. 91). Bu yönetim biçimi Aristoteles’e göre oligarşi ve demokrasinin bir karışımı olarak tanımlanır. Çünkü ideal kabul edilebilecek olan yönetim biçimi herkesin hakkını korumalıdır. Seçilmiş bir zümrenin olduğu kadar halkın da haklarının savunulması ve korunması, dolayısıyla zenginlerin olduğu kadar yoksulların da çıkarlarının gözetilmesi ancak böylesi bir yönetim biçimi ile mümkündür. Bu bakımdan *politeia* hem devlet, siyasal örgütlenme adını taşıyor hem de belli bir yönetim biçimini anlatmak için kullanılıyor. Kısaca *politeia* muhalefeti ve sayısal azınlığı iktidarın ve çoğunluğun yanı sıra oligarşi ve demokrasiden farklı olarak daha sürdürülebilir bir düzeni ifade ettiğinden, iktidarın sınırlı ve ölçülü kullanıldığı düzen olması bakımından önemlidir. Bu bakımdan Aristoteles’e göre en iyi anayasa iki yanlış yönetim şekli olan oligarşi ve demokrasinin karışımı sonucunda ortaya çıkacak doğru bir yönetim şekli olan karma bir anayasadır (Urhan, 2016, s. 222).

Siyasal yönetimin Aristoteles açısından ideal yönetim biçimi olarak gösterilmesinin temel sebeplerinden birisi herkesin ortak çıkarlarına ve refahına uygunluğudur. Bununla birlikte bu yönetim şeklinin kısmi bir demokrasiye de yakın olduğunu söylemek yanlış olmaz. Aristoteles erdem sahibi azınlığın yönetimde söz sahibi olmasındansa, sıradan çoğunluğun yönetime dahil olmasını daha makul bulur. Çünkü herkes erdemden bir şekilde, kısmen veya tamamen, pay almıştır. Erdemden kısmen pay almış olsa dahi sıradan çoğunluğun yönetime dahil olması ideal olana en yakın gibi görünmektedir (Urhan, 2016, s. 294). Bu bakımdan oligarşi ve demokrasinin bir karışımı olarak tanımlanan *politeia* aslında demokrasiye daha yakın bir yönetim biçimi olarak değerlendirilebilir. Eğer bu yönetim biçimi oligarşiye yakın olmuş olsaydı onu siyasal yönetim olarak değil aristokrasi olarak tanımlamamız gerekecekti. Aristoteles’e göre: “Bütün anayasal düzenin ne demokrasi ne de oligarşi olması istenmektedir. Amaçlanan şey ikisi arasında bazen siyasal yönetim *-politeia-* dedikleri orta bir düzendir” (Aristoteles, 2010, s. 43-44).

İdeal bir yönetim biçimi olarak Antik Yunan düşüncesinin temel kavramı ve siyasi yönetim biçimi olan *politeia*’nın cumhuriyetçi düşünce ile olan ortaklığını analiz etmek, cumhuriyet kavramının tarihsel kökeni ve tanımlamalarını ele almakla mümkün olacaktır. Cumhuriyet kavramı ile ilgili genel-geçer bir tanım vermek zordur. Çünkü kavramın ne zaman ortaya çıktığı ve ilk olarak hangi anlamlarda kullanıldığına dair bir uzlaşma mevcut değildir. Ancak cumhuriyet kavramının temelinde halk kavramının olduğu ortadadır. Çünkü bu kelime Arapçadan Türkçeye cumhur kelimesinden türeyerek girmiştir (Günör, 2023, s. 88). Dolayısıyla cumhuriyetçilik halkın refahı adına, yönetime yine halkın kendisinin dahil olması anlamlarına gelmektedir. Antik Yunan düşüncesinde de bu kavram demokrasi, özgürlük, halk ve yurttaşlık gibi kavramlarla, siyasal yönetim rejimi ile tanımlanır.

Politeia’nın cumhuriyet düşüncesinin felsefi temeli olarak ifade edilmesinin bir diğer önemli nedeni ise politik ortaklık olarak ifade edilen eşitlikçi vurgudur. Politik ortaklık, bütün yurttaşların erişebilir oldukları yani kimsenin dışarıda bırakılmadığı, tersine herkese ait olan eğitimsel ve ekonomik ortaklığı simgeler. Bu ortaklık cumhuriyet fikrinin de temelidir ve Roma

döneminin ünlü filozoflarından Cicero'nun devleti bir kamu mülkü olarak ifade etmesinin de zeminini oluşturur. Aristoteles politik ortaklık ifadesi ile kimsenin kendi şahsi mülkü olarak nitelendirilmeyecek bir şeyi kastetmektedir. Politik ortaklık, insanın amacını, nihai ereğini, yönelimini gördüğümüz bir yerdir. Bu aynı zamanda insanın politika aracılığıyla kavranabilir bir varlık olduğuna işaret eder. Çünkü politika, insanın doğasının ve amacının gerçekleştiği yer olarak insanın yöneldiği bir şeydir (Baştürk, 2021, s. 166).

İdeal rejimin hangisi olması gerektiği problemi aynı zamanda rejimde yetki sahibinin kim olacağı sorusunun da yanıtlanmasını gerektirir. Bu bakımdan cumhuriyet yetkinin en iyi azınlıktan ziyade çoğunlukta olması bakımından değerlendirilir. Ancak Aristoteles için söz konusu çoğunluk erdemli eylemlerde bulunabiliyorsa çoğunluğun yönetimine doğru ve makul olan olarak işaret edilebilir. Bu bakımdan Aristoteles çoğunluğun makul kriterler doğrultusunda yönetime dahil olması gerekliliğinin altını çizer. Bu anlamda ideal politik düzen ehil olan ve olmayanın eşitlendiği çoğunluk yönetimi yani demokrasi değil, erdemli olabilmeyi başarabilmiş bir azınlığın ortak iyiyi merkeze alan erdemli yönetimi yani cumhuriyettir (Baştürk, 2021, s. 197).

Sonuç

İdeal yönetim biçiminin hangisi olduğu problemi siyaset felsefesinin en kritik meselelerinden birisidir. Platon ve Aristoteles'e kadar götürülebilen bu problem temelde ideal yönetim biçiminin mümkün olduğu ön kabulüne dayanır. Aristoteles bir tarihsel inceleme olarak sunduğu *Politika* adlı eserinde öncelikle Antik Yunan devletlerinin tanımını ve prensiplerini verir ve ardından hangisinin ideal olacağına dair bir analize girişir. Söz konusu analiz Aristoteles'in ahlak öğretilerine paralel bir şekilde yapılır ve Aristoteles ideal devlet yönetiminin *politeia* yani siyasal yönetim olduğuna dair bir sonuca ulaşır.

Siyasal yönetim olarak Türkçeye çevrilen *politeia* kavramı cumhuriyetçi öğretinin felsefi temeli olarak kabul edilir. Modern siyaset düşüncesinin de ele alınan eşitlik ve özgürlük kavramlarının da temeli olan cumhuriyetçi düşünce toplum ve yurttaş arasındaki ilişkiye vurgu yapması bakımından Aristoteles tarafından ideal yönetim biçimi olarak işaret edilen *politeia* ile bağlantılıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Aristoteles'e göre monarşi, aristokrasi veya *politeia* ideal bir yönetim biçimi olarak ifade edilebilir. Bunun en temel sebebi her üç yönetim biçiminin de ortak iyiyi amaçlıyor olmasıdır. Ancak ortak iyi için nihai hedef olarak değerlendirilen bu yönetim şekillerinden en kapsamlı olanı Aristoteles için en ideal olan olarak tanımlanacaktır. Monarşinin sapmış veya kötüye kullanılmış hâli olarak tiranlık tek bir kişinin yönetimi olmasından dolayı söz konusu kriteri karşılayamaz. Bu sebeple Aristoteles'e göre ekonomik ve eğitim eşitliğini sağlayabilecek bir yönetim biçimi en ideal yönetim olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlaması bakımından *politeia* demokrasiye yakın bir yönetim şekli olarak kabul edilse bile Aristoteles'te oligarşi ile demokrasinin bir karışımı olan ve orta sınıfın eşitlik ve özgürlüğü temelinde idealize edilmesi gereken bir yönetim şekli olarak işaret edilir.

Sonuç olarak felsefi anlamda cumhuriyet düşüncesinin temelleri sorgulanırken, Aristoteles ve Platon'un politika çalışmaları önemli bir rehber konumundadır. Bunun en önemli sebebi her iki düşünürün de yaşadıkları dönemde var olan bütün yönetim biçimlerini incelemeleri, dolayısıyla ilk olarak siyaset tarihine katkıda bulunmuş olmalarıdır. Bununla birlikte, özellikle Aristotelesçi yaklaşımın ideal rejim sorgulamasında cumhuriyetçi ilkeleri içeren önemli bazı kriterleri mevcuttur. Bunlardan ilki Aristoteles'in üzerinde sıklıkla durduğu yurttaş tanımıdır. Yurttaş, hem yönetime dahil olabilmeye kapasitesine sahip olabilen hem de yönetilmenin gerektirdiği bütün sorumlulukları yerine getiren aynı topraklar üzerinde yaşam süren toplulukların her bir bireyi olarak tanımlanır. Söz konusu tanım yönetime dahil olma vurgusu üzerinden modern cumhuriyet düşüncesinin izlerini taşımaktadır.

Antik Yunan medeniyetinin demokrasinin doğduğu topraklar olduğu göz önüne alındığında hem tarihsel hem felsefi anlamda ideal olabilecek bir yönetim biçiminin demokrasiden izler taşıması anlaşılabilir bir durumdur. Her ne kadar Platon filozof kral öğretisi ile bu görüşe katılmasa bile Aristotelesçi öğretisi ne tek kişinin ne de eğitimsiz çoğunluğun yönetimini işaret ederek yeni bir ideal rejim çerçevesi sunmaktadır. Monarşinin, toplumlarda ortak iyiliğin ve refahın peşine düşmediği durumlarda tiranlığa dönmesi Aristoteles'e göre olanaklıdır. Aynı gerekçe ile eğitim ve eşit ekonomik sistemin oluşturulmadığı, güçlendirilmiş bir orta sınıfın desteklenmediği salt demokratik sistemlerde de ayaklanma ve isyanın sonu topluma zarar verecek etkenleri doğurabilir. O hâlde ideal rejim, ekonomik anlamda sağlam politikalarla oluşan, orta sınıfın refahını ortak iyi uğruna destekleyici ve bütün bunları tek tek yurttaşların eğitilmelerini destekleyecek bir anayasa ile mümkündür. Aristoteles'in *politeia* olarak işaret ettiği ve tasvir ettiği söz konusu yönetim biçimi, günümüzde cumhuriyetçi anlayışa, tüm bu anlamlarıyla ve bu açılardan, karşılık gelmektedir.

Kaynakça

- Acar, H. (2018). Aristoteles'te uygulanabilir en iyi rejim olarak anayasal yönetim (*politeia*) kavramı. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2219-2231.
- Aristoteles. (2009). *Nikomakhos'a etik*. (Çev. Babür S.). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Aristoteles. (2010). *Politika*. (Çev. Tunçay M.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aristoteles. (1996). *Metafizik*. (Çev. Arslan A.). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Arslan, A. (2022). *İlkçağ felsefe tarihi 3: Aristoteles*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Baştürk, E. (2021). *Sokrates'ten Rousseau'ya politika felsefesi tarihi*. Ankara: Fol Yayın.
- Günör, R. B. (2023, Nisan). Cumhuriyet düşüncesinin felsefi temelleri hakkında bir inceleme. *AHBVÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi (Özel Sayı)*, 87-94.
- Hobbes, T. (2020). *Leviathan*. (Çev. Semih L.) Yapı Kredi Yayınları.
- Mayhew, R. (1997). *Aristotle's Criticism of Plato's Republic*. Lanham: Rowman&Littlefield.
- Poddighe, E. (2022). Politeia and the Historical Account of the Polis in Aristotle. *En Araucaria*, 49, 287-305.
- Orhan, Ö. (2015). Aristoteles'te siyasal yönetim kavramı ve Politika'nın Türkçe çevirilerinin bir eleştirisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(3), 607-653.
- Özkan, D. (2020). Aristoteles'te ahlaki bir eylem olarak yönetim ve politika. *Beytül Hikme*, 1, 135-156.
- Ricciardelli, F. F. (2020). *Republicanism: A theoretical and historical perspective*. Kent: Viella
- Rousseau, J. (1990). *Toplum sözleşmesi*. (Çev. V. Günyol). İstanbul: Adam Yayınları.
- Timuçin, A. (2023). Cumhuriyet'in felsefesi. *Özne*, 38, 13-24.
- Urhan, V. (2016). Aristoteles'in siyaset felsefesinde anayasal yönetim. *Kaygı* (27), 211-229.